

ПРОСТИЙ ВИПАДОК (CASUS) ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ДЕЛІКТНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ І ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Гринько С. Д.,

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу міжнародного приватного права і порівняльного правознавства НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України.

У статті проведено порівняльний аналіз простого випадку як підстави звільнення від деліктної відповідальності за римським приватним правом і законодавством України та європейських країн. Зроблено висновок про вплив ідей і положень римського приватного права на формування категорії «простий випадок» у деліктних зобов'язаннях в Україні та європейських країнах.

Ключові слова: деліктна відповідальність, простий випадок, непереборний випадок, вина.

За радянським законодавством цивільно-правова відповідальність за завдану шкоду не належала до абсолютної категорії. Цивільні кодекси передбачали підстави, в силу яких завдавач шкоди звільнявся від обов'язку її відшкодувати (ст. 404 ЦК УРСР 1922 р.; ст. 440, 450, 454 ЦК УРСР 1963 р.).

Такий підхід збережено і в чинному Цивільному кодексі України (2003 р.), згідно з яким не підлягає відшкодуванню шкода у разі:

- 1) відсутності вини завдавача шкоди (ч. 2 ст. 1166);
- 2) завдання шкоди правомірними діями (ч. 4 ст. 1166);
- 3) дії непереборної сили (ч. 5 ст. 1186);
- 4) умислу потерпілого (ч. 1 ст. 1193).

Підхід законодавця до переліку підстав звільнення завдавача шкоди від обов'язку її відшкодувати змінився лише щодо виключення грубої необережності потерпілого з вказаного переліку. Щодо інших підстав, то у чинному законі повністю відтворено основні засади радянських цивільних кодифікацій.

На жаль, у кодексі немає тлумачення поняття «відсутність вини завдавача шкоди». Відповідь на поставлене питання дає доктрина, при цьому її тлумачення ґрунтується на ідеях римських юристів. Вона розглядає «відсутність вини завдавача шкоди» як випадку «*casus a nullo praestantur*», за який ніхто не відповідає. Крім того, до випадкової неможливості нею віднесено дію непереборної сили (*vis maior*).

У радянських цивільних кодексах немає будь-якої згадки про такий випадок. Лише за ЦК України 2003 р. до підстав звільнення від відповідальності при порушенні договірних зобов'язань віднесено випадок і непереборну силу як самостійні обставини (ч. 1 ст. 617 ЦК України). Не визначаючи поняття випадку, законодавець, однак, перераховує обставини, що не вважаються ним як «недодержання своїх обов'язків контрагентом боржника, відсутність на ринку товарів, потрібних для виконання зобов'язання, відсутність у боржника необхідних коштів» (ч. 2 ст. 617 ЦК України).

В юридичній літературі простий випадок як підстава звільнення від деліктної відповідальності досліджувався, як правило, в аспекті порівняльного аналізу з непереборним випадком або непереборною силою у працях радянських учених М. М. Агаркова, О. С. Іоффе, Г. К. Матвєєва, П. Г. Семенова, О. О. Красавчикова, Є. О. Павлодського, К. А. Флейшиць, В. О. Тархова, В. А. Ойгензіхта та ін., а також сучасних цивілістів Є. О. Харитоновна, О. Г. Братель, О. В. Церковної, А. Л. Ткачука та ін. Однак серед науковців немає однозначного підходу до визначення ознак і поняття простого випадку, що зумовлено відсутністю його законодавчого визначення та зверненням основної уваги на непереборний випадок. Цим пояснюється актуальність дослідження простого випадку в деліктних зобов'язаннях, що є метою нашої статті.

У Стародавньому Римі поняття «випадок» («*casus*») застосовувалося у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні воно охоплювало усі випадки завдання шкоди за відсутності вини боржника. Про «випадок» йшлося тоді, коли у завданні шкоди не можна було звинуватити боржника, а також третіх осіб. Випадкова шкода розглядалася так, ніби вона походить від самого потерпілого, тому за її завдання ніхто не відповідав.

Ульпіан зазначав, що за псування або смерть тварини, що сталися без наявності вини будь-кого, за втечу рабів, яких, як правило, не охороняли, за грабїж, бунт, пожежі, повені, напад розбійників ніхто не ніс відповідальності (Д.50.17.23) [1, с. 529], якщо кілька осіб грали в м'яча і один із них штовхнув раба, який намагався схопити м'яча, внаслідок чого раб зламав собі ногу, то господар раба не має права на позов до особи, яка штовхнула раба, оскільки це сталося, мабуть, випадково, а не з чієїсь вини (Д.9.2.52.4) [2, с. 435]. Тобто під випадком римські юристи розуміли відсутність вини боржника у завданні шкоди. Ю. Барон таку «відсутність вини боржника» називав «поза волею боржника та третіх осіб» [3, с. 83]

У вузькому розумінні поняття «випадок» застосовувалося для позначення одного із видів випадкового завдання шкоди – простого випадку. Римські юристи розрізняли простий випадок (*casus*) і непереборний випадок (*casus maior*). Так, простим випадком (Ю. Барон називав його звичайним [3, с. 83]) вважали подію, що зумовила завдання шкоди боржником, за відсутності його вини, за умови, що він міг попередити (перебороти) її завдання за інших обставин, яка звільняє боржника від обов'язку її відшкодувати.

До простого (звичайного) випадку, на думку Ю. Барона, слід віднести шкоду, завдану: 1) звичайними явищами природи (спекою, морозом, вітром, снігом, пилом); 2) тваринами (наприклад, мишами); 3) неосудними людьми [3, с. 83].

Однак науковець за такого групування різновидів простого випадку врахував лише одну його ознаку – відсутність вини заподіювача, залишаючи поза увагою інші, не менш важливі, ознаки. Так, дійсно, в джерелах з римського права містяться правила про те, що шкода, завдана тваринами, є шкодою, завданою без протиправних дій, оскільки тварина позбавлена розуму (Д.9.1.2) [2, с. 387]; якщо шкоди завдав божевільний, то не може йтися про його вину, бо він не розумів значення своїх дій (Д.9.2.5.2) [2, с. 393]. При завданні шкоди такими особами не може йтися про їх вину, але римські юристи таку шкоду не залишали без відшкодування. Якщо шкоду завдала тварина, обов'язок відшкодування шкоди покладався на її володільця (на момент подання позову) (Д.9.1.1.12) [2, с. 389]. Єдиним винятком із вказаного правила були ви-

падки, коли шкоду завдано дикими звірами. Потерпілому надавалося право задовольнити свій майновий інтерес за рахунок заволодіння звіром (Д.9.1.1.10) [2, с. 389]. Якщо шкоди завдав божевільний, потерпілий мав право подати кондикційний позов до призначеного над ним піклувальника, оскільки, як зазначав Помпоній, за *furtum* зобов'язаними можуть бути божевільні та малолітні, якщо вони є необхідними спадкоємцями, хоча до них не можна подати позов (Д.13.1.2) [4, с. 145]. Прикладами простого випадку можуть бути обставини, що зумовлюють завдання шкоди, віднесені Ю. Бароном до першої групи.

Деякі науковці відносили до *casus* «суб'єктивну неможливість» виконання зобов'язання, якщо зобов'язання не можна було виконати внаслідок відомих юридичних подій: наприклад, експропріації, судового рішення, заборони вивезення тощо. Як зазначав Ю. Барон, у таких випадках *casus* відсутній, тому для застосування правил про випадок (зокрема, юридичний випадок) немає підстав. Йдеться про відсутність вини з боку боржника, тому він звільняється від відповідальності [3, с. 85].

Непереборний випадок, відомий як непереборна сила (*vis major*), римські юристи, як правило, визначають шляхом заміни порядку слів у понятті, як випадок непереборний, за яким завдання шкоди не можна попередити – *casus cui resisti non potest* [5, с. 353]. Наголос робиться на неможливості перебороти його настання, а, відповідно, й завдання шкоди. Такий поодинокий підхід до поняття непереборної сили зумовлений тим, що римляни розкривають його через різновиди. Наприклад, у своїй сентенції Гай писав, що домовладика не відповідає лише за ті випадкові події, яким не міг протистояти, як такі: смерть рабів, що сталася без його умислу і вини, напад розбійників або ворогів, переслідування з боку піратів, аварія корабля, пожежа, втеча рабів, яких не охороняли (Д.13.6.18) [4, с. 199].

Ю. Барон об'єднав різновиди непереборної сили, що згадуються в джерелах, у окремі групи: 1) непереборні прояви стихійних сил природи (пожежа, крім випадків, коли причиною є чужа вина, повінь, буревій, градобій, землетрус, світова язва тощо); 2) тління і смертність усього живого, зокрема смерть і хвороба рабів і тварин; 3) людські насильственні дії, якщо їх не можна перебороти (наприклад, напад розбійників, піратів, ворога) [3, с. 83–84]. Таке групування видів непереборної сили є вдалим порівняно з простим випадком, оскільки воно не лише відображає реальний зміст римських джерел, а й містить основні ознаки непереборної сили.

За випадок (простий і непереборний) боржник відповідав за наявності спеціальної домовленості про це (наприклад, договір страхування майна від вогню, градобою, хвороби тварин, тощо). За простий випадок відповідальність наставала у разі суб'єктивної (технічної) *custodia*. В інших сферах застосовувалося правило *casus a nullo praestantur*, тобто випадок є підставою для зменшення або припинення зобов'язання, якщо загинув увесь предмет боргу.

За римською традицією радянська і сучасна цивільно-правова доктрина і законодавство виділили окремими правовими категоріями простий випадок (казус) і непереборний випадок (непереборну силу). Відносно сутності простого і непереборного випадку радянська доктрина вирізнялася різноманітними теоріями та дискусіями серед науковців щодо їх ознак і відмінностей

між ними. При цьому міркування науковців з цього питання істотно змінювалися протягом тривалого часу дії радянського законодавства та радянського права.

Завдання шкоди без вини в цивільно-правовій доктрині визнається простим випадком (казусом). Як зазначали І. Б. Новицький та Л. А. Лунц, «випадок» (казус) і відсутність вини – дві сторони одного і того самого явища, там, де закінчується вина, починається випадок [5, с. 356]. Для того щоб довести наявність випадку, особа має довести відсутність своєї вини. Простий випадок (казус) завжди протиставлявся вині як її антипод [6, с. 120]. Подібну позицію щодо зв'язку випадкових обставин із суб'єктивним відношенням до них завдавача займали М. М. Агарков [7, с. 116], О. С. Іоффе [8, с. 469–470], П. С. Дагель [9, с. 82], Г. К. Матвеев [6, с. 94] та інші науковці. Такими є підходи науковців і сьогодні (С. О. Харитонова, О. Г. Братель, О. В. Церковної, А. Л. Ткачука та ін.) [10–13].

У деліктних зобов'язаннях випадок, як заперечення вини, звільняє від відповідальності також за цивільним законодавством Російської Федерації (ч. 2 ст. 1064 ЦК), Узбекистану (ст. 986 ЦК), Таджикистану (ч. 2 ст. 1079 ЦК), Казахстану (ч. 2 ст. 917 ЦК), Азербайджану (ст. 1097 ЦК).

Однозначно, віднісши простий випадок (казус) до підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності, серед науковців велася дискусія щодо наділення його двома ознаками: 1) передбаченням настання випадку; 2) усвідомленням особою настання випадку і його наслідків.

У радянській доктрині є дві теорії щодо вирішення поставленого питання: суб'єктивна та об'єктивна. Таке ставлення доктрини зумовлено тим, що під «суб'єктивним» розуміли все, що пов'язане з даним суб'єктом, знаходиться в його сфері, а під «об'єктивним» – все те, що виходить за сферу даного суб'єкта та належить до будь-якого іншого суб'єкта. Ми доводили доцільність розмежування «суб'єктивного» і «об'єктивного» за критерієм волі суб'єкта: «суб'єктивне» залежить від волі суб'єкта, а «об'єктивне» не залежить від його волі. Таку концепцію відстоював радянський цивіліст В. А. Ойгензихт [14, с. 63–64].

Прихильники суб'єктивної теорії розуміння простого випадку (казусу) (М. М. Агарков [7, с. 116], П. С. Дагель [9, с. 82], Г. К. Матвеев [6, с. 94], В. А. Ойгензихт [14, с. 68] та ін.) наділяли його трьома ознаками: 1) передбаченням суб'єктом його настання; 2) усвідомленням суб'єктом настання випадку і його наслідків; 3) невідворотністю настання випадку і його наслідків. Якщо суб'єкт передбачає і усвідомлює настання випадку і його наслідків, але не може це відвернути, має місце простий випадок (казус).

Зокрема, В. А. Ойгензихт визначав поняття суб'єктивного випадку як поняття, протилежне вині, як психічне відношення суб'єкта до своїх дій (бездіяльності) та їх наслідку, що виражається в неусвідомленні та неможливості усвідомлення протиправності таких дій (бездіяльності), або в непередбаченні та неможливості передбачення їх протиправних наслідків [14, с. 67]. Саме через розуміння випадку як психічного ставлення суб'єкта до своїх дій і їх наслідків, на думку В. А. Ойгензихта, пояснює висновок про те, що відсутність вини ідентична суб'єктивному випадку [14, с. 68]. Він визнає простий випадок таким, що спричинений волею суб'єкта (суб'єктивний характер), а також непередбаченим і неусвідомленим фактом з боку суб'єкта

щодо протиправності його дій і їх наслідків (об'єктивний характер).

Позиція В. А. Ойгензихта знайшла прихильників і сьогодні. До ознак випадку О. Г. Братель відніс: 1) сукупність внутрішнього (суб'єктивний випадок) та зовнішнього (обставини непереборної сили) змісту; 2) суб'єктивний чинник (правовий випадок) – психічне ставлення особи до власних дій, за якого вона не знала (не повинна була знати), не могла передбачити та не усвідомлювала можливості настання негативних наслідків; 3) непереборність (об'єктивний чинник) – обставина (факт), яку особа не могла запобігти належною мірою власної дбайливості [11, с. 9].

Прихильник протилежної теорії І. С. Самощенко також вбачала деякі суб'єктивні моменти при визначенні простого випадку: усвідомлену і вольову поведінку, інакше це прості рухи тіла [16, с. 148]. Випадкову поведінку суб'єкта вона визнавала усвідомленою, оскільки залежала від його волі.

Визнаючи суб'єктивний характер простого випадку, В. А. Ойгензихт, водночас, мав певні міркування щодо можливості передбачення і усвідомлення. На його думку, при казусі суб'єкт навіть міг передбачати результат, але не усвідомлював його (не знав, не розумів), не міг і не повинен був усвідомлювати те, що вчиняє протиправну дію [14, с. 66]. При цьому науковець наголошував, що момент випадкового передбачення і неусвідомлення пов'язаний за суб'єктивного випадку лише з діями (бездіяльністю) суб'єкта [14, с. 66]. Суб'єктивний випадок є одним із аспектів психічного процесу, що відбувається у свідомості суб'єкта і пов'язаний із його вольовими діями (бездіяльністю) та їх наслідками, спричиненими неправильно уявою про них, коли особа, за обставинами справи, не могла уявити собі цього інакше [14, с. 67]. До причин настання простого випадку належить вольовий факт – помилка [14, с. 67]. Тому ним різнилися дві обставини: передбачення і неусвідомлення протиправності своєї поведінки та її наслідків, а також передбачення і неусвідомлення настання випадкової події і її наслідків. На його думку, ці поняття не слід змішувати. При казусі особа буде звільнена від обов'язку відшкодувати шкоду лише тоді, коли вона *не передбачала і не усвідомлювала протиправності своєї поведінки* та її наслідків, а також *не усвідомлювала настання випадкової події, хоча могла її передбачати*. Така позиція науковця зумовила виникнення питання: в яких ситуаціях особа може передбачати настання випадку, але не усвідомлювати його настання і наслідки? Якщо людина, неприємноючи, падає і завдає шкоду іншій особі, то, звичайно, вона не могла це усвідомлювати, але хіба могла це передбачити? Навіть приймаючи ліки із застереженням в інструкції щодо здійснення окремих дій, хіба вона могла передбачити, що саме в цей момент знеприємно і, як наслідок, буде завдано шкоди? Звичайно ні (хоча можна було б наполягати, що вона повинна була б передбачити). Тому віднесення до ознак випадку наявності в особи передбачення його настання – спірне питання.

Прихильники *об'єктивної теорії* вважали, що випадок завжди передбачуваний і, відповідно, неусвідомлений особою, тому вони його вважали об'єктивним випадком як і непереборну силу. Як зазначав В. О. Тархов, випадок знаходиться за межами передбачення та обов'язку передбачення заповідювача [17, с. 30]. Подібну позицію

займав А. А. Піонтковський, який дійшов висновку, що випадок характеризується не психічним ставленням особи до наслідків у певній особливій формі, а, навпаки, відсутністю психічного ставлення [18, с. 394].

І. Б. Новицький і Л. А. Лунц визначають як «випадок» будь-яку обставину (факт), що зумовила таку неможливість виконання, яку боржник не міг передбачити, належними заходами своєї турботи [5, с. 356]. Відповідно, довести відсутність вини означає встановити низку позитивних фактів, з яких випливало б, що боржником прийнято всі ті заходи турботливості, які від нього вимагалися за даних конкретних умов [5, с. 356].

Ми поділяємо позицію прихильників об'єктивної теорії щодо розуміння простого випадку (казусу) як передбачуваного і неусвідомленого для суб'єкта. Випадок не може бути передбачуваним. Якщо особа передбачає його настання, то вона, відповідно, передбачає також створення загрози завдання шкоди. Згідно з законом на особу покладається обов'язок усунути таку загрозу, інакше, у разі завдання шкоди, виникає делікт. Така особа буде відповідати за завдану шкоду на засадах вини, що полягає в передбаченні протиправності випадкового діяння і його шкідливих наслідків, як наслідку неусунення загрози. Тому слід погодитися із думкою О. С. Іоффе: випадок не відвертається лише тому, що суб'єкт не знав і не міг знати про можливість його настання [8, с. 469–470]. *Для випадку основним є передбачуваність його настання.*

Простий випадок не може бути й усвідомленим. Усвідомлення настання випадку і його наслідків означає, що особа розуміє протиправний характер випадкової дії або бездіяльності, а також реальність завдання шкоди, але не припиняє такого діяння. Якщо особа усвідомлює і все-таки вчиняє протиправну дію або бездіяльність, то наявна її вина. Навіть неможливість надалі відвернути завдання шкоди не може розглядатися як підстава звільнення від обов'язку її відшкодувати.

Простий випадок, на нашу думку, увійшов до цивілістичної доктрини як «суб'єктивний» не лише тому, що його пов'язують (прихильники суб'єктивної теорії) із усвідомленням і передбаченням суб'єктом його настання та шкідливих наслідків. Розкривати сутність простого випадку слід через ознаку «невідворотності», тобто неможливість відвернути подію для конкретного суб'єкта, а не для всіх суб'єктів взагалі. Відповідно, те, що для одного суб'єкта може бути відворотним, для іншого – не відворотним. Якщо особа не може відвернути настання події належними заходами своєї турботи (відсутня вина), має місце випадкове завдання шкоди, що звільняє її від обов'язку відшкодування. Водночас наявність в особи такої можливості, але її невикористання, означає наявність вини особи, тому виникають деліктні зобов'язання. У зв'язку з цим простий випадок (казус) розглядається як суб'єктивний випадок і протиставляється вині як її антипод. Як зазначав Я. М. Магазинер, випадок є оцінкою дій людини, що визначається тим, настільки суб'єктивно правильно діяла особа, яка потрапила до шкідливого ланцюга подій [19, с. 364].

Таким чином, *простий випадок (казус) у деліктному праві* – це обставина, об'єктивно відворотна, що не може бути відвернута лише завдавачем шкоди, яка звільняє його від відповідальності за умови, що останній не передбачав і не усвідомлював її настання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Дигести Юстиніана* / [пер. с лат.]; отв. ред. Л. Л. Кофанов. – М.: Статут, 2005. – Т. VII. Полумом 2. – 564 с.
2. *Дигести Юстиніана* / [пер. с лат.]; отв. ред. Л. Л. Кофанов. – М.: Статут, 2002. – Т. II. – 622 с.
3. *Барон Ю.* Система римского гражданского права / Ю. Барон. – С.-Петербург, 1910. – Книга IV. Обязательственное право. – 272 с.
4. *Дигести Юстиніана* / [пер. с лат.]; отв. ред. Л. Л. Кофанов. – М.: Статут, 2003. – Т. III. – 780 с.
5. *Новицкий И. Б.* Общее учение об обязательстве / И. Б. Новицкий, Л. А. Лунц. – М.: Юриздат, 1950. – 416 с.
6. *Матвеев Г. К.* Вина в советском гражданском праве / Г. К. Матвеев. – К.: Вища школа, 1955. – 308 с.
7. *Агарков М. М.* К вопросу о договорной ответственности / М. М. Агарков // Вопросы советского гражданского права. – М.: Изд-во АН СССР, 1945. – С. 98 – 117.
8. *Иоффе О. С.* Избранные труды : [в 4-х т.] / О. С. Иоффе. – СПб.: Изд-во Юрид. центр Пресс, 2003. – Т. I. Правоотношение по советскому гражданскому праву. Ответственность по советскому гражданскому праву. – 574 с.
9. *Дагель П. С.* Проблемы вины в советском уголовном праве / П. С. Дагель // Ученые записки Дальневосточного госуниверситета. – Вып. 21, Ч. 1. – Владивосток, 1968. – С. 74 – 86.
10. *Харитонов Є. О.* Цивільне право України : [підручн.] / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. – К.: Істина, 2003. – 776 с.
11. *Братель О. Г.* Цивільно-правові наслідки надзвичайних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. Г. Братель. – Х., 2003. – 22 с.

12. *Церковна О. В.* Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. В. Церковна. – Одеса, 2008. – 22 с.

13. *Ткачук А. Л.* Значення вини у відносинах відповідальності за порушення договірних зобов'язань : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / А. Л. Ткачук. – К., 2002. – 17 с.

14. *Ойгензихт В. А.* Проблемы риска в гражданском праве / В. А. Ойгензихт. – Душанбе: Ирфон, 1972. – 224 с.

15. *Иоффе О. С.* О некоторых теоретических вопросах науки гражданского права / О. С. Иоффе // Вестник ЛГУ. – 1948. – № 3. – С. 84 – 97.

16. *Самощенко И. С.* Понятие правонарушения по советскому законодательству / И. С. Самощенко. – М.: Юрид. лит., 1963. – 286 с.

17. *Тархов В. А.* Ответственность по советскому гражданскому праву / В. А. Тархов. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1973. – 456 с.

18. *Пионтковский А. А.* Учение о преступлении по советскому уголовному праву / А. А. Пионтковский. – М.: Госюриздат, 1961. – 666 с.

19. *Магазинер Я. М.* Советское хозяйственное право / Я. М. Магазинер. – Л., 1928. – 489 с.

The comparative analysis of a simple case as the bases of clearing from delict responsibility in the Roman private law, the legislation of Ukraine and the European countries is carried out. The conclusion is drawn on influence of ideas and positions of the Roman private law on category formation «a simple case» in delict obligations in Ukraine and the European countries.

В статье проводится сравнительный анализ простого случая как основания освобождения от деликтной ответственности по римскому частному праву и законодательству Украины и европейских стран. Делается вывод о влиянии идей и положений римского частного права на формирование категории «простой случай» в деликтных обязательствах в Украине и европейских странах.

**ЗАГАЛЬНИЙ (ПУБЛІЧНИЙ) ІНТЕРЕС ЯК ПІДСТАВА
ДЛЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ВІДПОВІДНО
ДО СТАТТІ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ
ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВНИХ СВОБОД**

Ліщина І. Ю.,

*здобувач відділу міжнародного приватного права і порівняльного правознавства
НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України*

У статті вивчаються три основні групи підходів до проблеми публічного інтересу: теорії сукупності, загального інтересу та унітарні концепції. Також розглядаються загальні для Європейської конвенції із захисту прав людини підходи до обмеження повноважень держави втручатись в права людини досягненням спеціальних, передбачених у відповідній статті Конвенції, інтересів.

Ключові слова: публічний інтерес, Європейська конвенція з захисту прав людини та основних свобод, право власності.

1. Загальні засади принципу захисту публічного інтересу.

Суверенна влада держави не надає їй права безпідставно позбавляти приватних осіб майна. Ще Гуго Гроцій писав: «ми тільки звернемо увагу на те, що деякі цивільні закони є очевидно несправедливими, як закон, за яким всі товари з корабля, що зазнав аварії, підлягають конфіскації... Бо відібрання майна у будь-кого без достатньої по-

передньої причини є очевидною несправедливістю» [1, с. 203]. Гроцій вважав, що держава (король) може відібрати майно «тільки з міркувань публічного інтересу» [1, с. 802].

Для обґрунтування державного втручання у володіння приватним майном національне право більшості європейських держав передбачає існування «публічного інтересу». Так, відповідно до ст. 15 Закону України «Про відчу-